

ocupat les nombroses i fructíferes hores que Joan Veny, amb ciència i passió, com defensava el seu mestre Antoni M. Badia i Margarit, ha dedicat a l'estudi de la llengua.

Memòries d'un filòleg norantí ens permet de resseguir les petjades perdurables que el professor Joan Veny ha deixat en la filologia catalana. En són testimonis els seus deixebles, però també els assistents a les conferències que ha impartit en universitats i altres centres educatius i culturals del nostre país i de molts altres.

El llibre es tanca amb un balanç lúcid i serè del temps viscut, de les experiències familiars, professionals i institucionals que l'han enriquit, però també conté unes reflexions crítiques sobre alguns episodis del passat i sobre un present carregat d'incerteses, on Joan Veny, tanmateix, continua apostant amb determinació per una esperança que es fonamenta en un humanisme d'arrels fondes i en una afirmació d'un vincle essencial i irrenunciable amb la llengua. Joan Veny afirma: «La meua llengua és el català, que vaig aprendre dels meus pares i del contacte social amb la gent del meu poble», un lligam que rebla amb uns versos esplèndids de Marià Villangómez. En un darrer epígraf, que anomena *Tardor*, Joan Veny ens ofereix unes confessions que ens commouen per l'honestetat intel·lectual i la saviesa cordial amb què s'hi expressa, amb citacions finals de Maria Antònia Salvà, de Josep Vallverdú i de Joan Margarit, que en reflecteixen l'esperit.

El llibre es completa amb la bibliografia de Joan Veny, l'enumeració de reconeixements rebuts, de tesis dirigides, de projectes d'investigació i un sempre útil índex onomàstic.

Abans, però, Joan Veny cedeix a l'escriptor Ramon Solsona l'honor d'un text final, un epíleg que constitueix un brillant retrat del nostre admirat lingüista, on Solsona reivindica, amb justícia, que «Veny és un dels gegants del català que ens ha llegat unes eines eficacíssimes i d'una gran altura científica». Del tot d'acord! També quan a les últimes línies Ramon Solsona conclou: «El Premi d'Honor de les Lletres Catalanes que Joan Veny va rebre en 2015 és sobretot un gran Premi d'Amor a les Lletres Catalanes». Ho subscriu.

Gratitud a un gran científic i a un home que, servint la seva llengua, ha honorat la seva gent i el seu país, des de les seves arrels mallorquines a Campos al conjunt d'un domini lingüístic que ha trepitjat sencer, que ha estudiat amb excel·lència i que ens ha ajudat a comprendre i a estimar.

Carles DUARTE I MONTERRAT

VENY-MESQUIDA, Joan Ramon (cur.) (2022): *Epistolari V-A. Les cartes entre Josep Vallverdú i Guillem Viladot*. Lleida: Pagès Editors, 270 p.

La ciutat de Barcelona, capital de la pancatalanitat, no ha aconseguit convertir-se en un pol catalitzador i gresol, receptor i difusor de les activitats culturals d'arreu dels Països Catalans. Ni ha capitalitzat les aspiracions polítiques dels catalans, ni ha estat capaç, Catalunya endins, d'eliminar les perifèries territorials. Potser té raó Julià de Jòdar (2022) quan afirma que «el problema de Barcelona continuava sent —i és i serà— Catalunya». I tanmateix, tot allò que no es faci a Barcelona, com es queixen els qui no en són, pràcticament no existeix. Les Terres de Ponent no han pogut incorporar-se, en peu d'igualtat, a la dinàmica nacional, no pas perquè en principi no volguessin, sinó perquè el barcelocentrisme, instal·lat en un glamurós cosmoprovincianisme, ho ha impedit. I això que no han estat pocs els escriptors que, malgrat tot, s'han integrat a les lletres catalanes contemporànies: Ramon Xuriguera, Domènec de Bellmunt, Màrius Torres, Manuel de Pedrolo, Teresa Pàmies, Guillem Viladot, Josep Vallverdú, Jordi Pàmies, Carles Hac Mor, Josep Espunyes, Jaume Pont, Maria Barbal, Pep Coll, Maria Mercè Marçal, Carles Reig, Joan Barceló, Francesc Puigpelat o Imma Monsó, entre d'altres, si limitem la tria als nascuts al segle xx. Salvant les distàncies, dimensions i contextos, és el mateix tracte que reben els seus homòlegs de la Catalunya del Nord, les Terres de l'Ebre, el País Valencià i les Illes.

La ciutat de Lleida, al seu torn, com a capital de l'occident català, tampoc no ha reeixit a conquerir una mínima centralitat cultural, com sí que ho ha fet Girona, com a node d'unió amb el nord europeu, i

més secundàriament, Tarragona, com a urbs històrica i enllaç amb el País Valencià. En el tombant de segle xx al xxi, la publicació de la revista *Transversal* (1996-2007), entre altres projectes més efímers, oferí una insòlita i agosarada eina de reflexió, debat i intercanvi, tant en el camp artístic com en l'intel·lectual, a fi de promoure i difondre la cultura catalana més actual i perifèrica. Era una proposta molt confiada en el culte a la contemporaneïtat que tenia el mèrit de trencar la radialitat barcelonina i introduir una horitzontalitat molt enriquidora, que malauradament no es consolidà. En canvi, en aquestes dues darreres dècades del nou segle, llevat d'experiències passatgeres o en consolidació (com el festival Poesia Lleida), la capital de Ponent tampoc no ha estat capaç d'articular una dinàmica cultural i artística duradora, desinhibida i potent, d'abast inequívocament nacional, tot i les condicions favorables per intentar-ho.

És cert que la capital de la terra ferma ha progressat molt d'ençà de la publicació de *Lleida, problema i realitat* (1967), un diagnòstic de present i un toc d'atenció per pensar el futur en bona part —per fortuna— ja superat (Lladonosa *et al.* 1967). Lleida ha crescut en habitants; ha millorat urbanísticament; disposa d'una universitat pròpia, de museus, teatres i biblioteques públiques, de festivals de diversa mena, etcètera. I tanmateix, tot i que acoblada a la identitat catalana, viu reclosa en un provincianisme endèmic, més pendent dels afers materials que no pas dels espirituals, sense ambició de projectar-se en termes culturals al conjunt del país, com si s'avingués fins a un cert punt a la servitud voluntària de la centralitat barcelonina. Totes les ciutats són, ben mirat, perifèriques d'altres, però no totes aspiren a incidir en la dinàmica global, a assumir-ne un paper rellevant. No pas per rivalitzar de manera grotesca amb Barcelona, com ja feu notar Josep Vallverdú a *Lleida, problema i realitat*, sinó per contribuir, des de la seva singularitat i el seu potencial, amb accent propi, a la generalitat de la cultura catalana.

Un dels aspectes més suggestius del volum *Epistolari V-A. Les cartes entre Josep Vallverdú i Guillellem Viladot*, esplèndidament editat per Joan Ramon Veny-Mesquida, és comprovar com aquests dos escriptors ponentins viuen en la pròpia pell la problemàtica i realitat d'escriure des de l'occident català durant la segona meitat del segle xx. Cadascú a la seva manera, amb tarannàs, ideologies i estètiques diferents, tots dos es reafirmen en una perifèria que no es resigna ni de bon tros a la marginalitat i que vol participar, per dret i mèrits propis, en la «recuperació de la cultura genuïna del país» (p. 14), en paraules del curador del volum. La primera missiva de Viladot, la del 5 de febrer de 1958, ja introdueix un element fonamental del debat: la constitució, a recer de Pedrolo, d'un incipient «grup literari lleidatà» (p. 48), en què també hi pren part Miquel Lladó. Tant Vallverdú com Viladot se senten, doncs, integrants de bell antuvi d'un col·lectiu d'escriptors ponentins que ha d'afermar els contactes personals i, malgrat les dificultats, posar-se al servei de la reconstrucció cultural i literària des de Lleida. Viladot, en la carta del 9 d'agost de 1958, elogia la tasca constant que duia a terme Vallverdú «cridant ara i adés l'atenció del país envers els escassos conreadors de l'esperit a terres lleidatanes. Tot ajuda a crear una consciència d'identitat, que ens fa molta falta» (p. 59).

L'un a l'altre s'esperonen en el diàleg epistolar —que abraça del 1957 al 1991— a persistir en l'activitat literària i en la voluntat còmplice de refer un país profundament delmat per la dictadura franquista. Des de fronts diferents, aleshores i ara tan complementaris com imprescindibles: Vallverdú com a escriptor, professor, conferenciant i activista cultural de base, disposat a despertar consciències, a participar en organitzacions cíviques com Òmnium Cultural i a assumir un rol públic més o menys institucional. Viladot, molt més independent i subversiu, com a franc tirador que explora a pit descobert camins nous per a les lletres catalanes. En una missiva a Viladot, del 26 de gener de 1961, Vallverdú reconeix que, volgudament, la seva escriptura es concentra en la «literatura majoritària» per raons tàctiques i, amb ironia, argumenta que les noves fornades d'escriptors no havien d'oblidar «el bon poble, sense el qual no farem comunitat, no farem pes físic... per pes específic que tinguem. I si el bon poble no entén els poemes de Pedrolo, de Viladot i d'Espriu és perquè primer no se li ha donat a llegir coses més planeres» (p. 73). Sense desmerèixer la feina del seu interlocutor, Viladot confessa que el seu desideràtum com a autor era tot un altre: «escriure coses que transcendeixin la gent, les persones; que les esper- tin» (p. 82). Convençut del valor i la persistència de la seva obra literària, també considerava, en la

mateixa carta, que esdevenia meritori el fet d'aconseguir-ho des d'Agramunt (o des de Lleida, en el cas de Vallverdú) i sense ajudes de ningú. Més endavant, Vallverdú també se'n farà ressò en la lletra del 4 de gener de 1970, en què admetia que «escriure en català és un acte de servei; i treballar comarcalment, un acte de servei doble» (p. 143). En tot cas, a despit de tots els obstacles, com escriu de manera ben eloqüent i irònica Vallverdú a Viladot en l'epístola del 15 d'abril de 1970, s'imposava «continuar treballant honestament i pacientment, tossudament i bovinament, enderiadament i profundament» (p. 150).

En temps de reconstrucció dels efectius literaris, en allò que es tenia per una «segona renaixença», tant l'activitat literària de Vallverdú, consagrada als gèneres literaris més populars, com la de Viladot, dedicada a l'experimentació, esdevenen absolutament necessàries. Encara que tots dos se situïn, doncs, en pols molt distants, una literatura com la catalana no pot prescindir de res, ni aleshores ni en l'actualitat. «Una literatura es fa així: amb gent per a coses diferents» (p. 88), raona Viladot a Vallverdú el 17 de gener de 1966. Vallverdú treballava com qui diu per encàrrec, talment un artesà, mentre que Viladot bastia una obra literària molt més creativa i excèntrica, com un artista. El camí «útil» que havia triat Vallverdú com a escriptor era fer «llibres de divulgació i llibres per a infants» (p. 122), i també aventurar-se en el terreny del teatre infantil en el qual tenia «pocs competidors» (p. 136), perquè era un àmbit que calia cobrir en temps en què era urgent guanyar lectors per a la literatura catalana. La irrefrenable força creativa de Viladot el duqué per tots uns altres viaranys artístics de caire més experimental que, a diferència de l'obra de Vallverdú, tenien un públic molt més selecte, però que eixamplaven els horitzons estètics de la literatura catalana.

Sigui com vulgui, la situació «perifèrica» des de la qual escriuen Viladot i Vallverdú plana en bona part de l'epistolari i planteja una de les temàtiques comentades més amunt: la contribució de la intel·lectualitat lleidatana a la catalanitat general. Viladot ho expressa de manera diàfana en la missiva del 7 de juliol de 1967, en què, tot prenent com a model encomiable el cas de Vallverdú, aborda la necessitat de «la presència lleidatana» al «concert nacional català»: «si som una col·lectivitat, aquesta la nodrim o l'hem de nodrir tots; no, només, els del Pla de la Boqueria. I no hem de creure que és per negligència dels del Pla de la Rambla, sinó, fins ara, pel dejuni dels caparrons lleidatans que tinguessin la voluntat de presència que calia» (p. 97). En aquesta mateixa carta, Viladot manifesta el seu «enamoramant» de Lleida —capital i comarques— i la convicció que calia que fos present en el món literari català. No hi estalvia la confessió d'un secret d'escriptor: «Si jo tingués el doll literari de l'amic Pedrolo, la seva força tècnica, la seva lucidesa, el seu bícep novehístic, totes les meves novel·les passarien a les meves terres, i no per a fer lleidatanisme, sinó per a fer el que tants d'altres escriptors han fet: elevar a categoria quasi de mite el seu món petit però ric, densíssim en condició humana» (p. 99).

Viladot era ben conscient que els escriptors ponentins havien de treballar de valent per obrir camí sense confiar en cap ajut dels seus homòlegs del Pla de la Boqueria, sinèdoque de Barcelona, «sempre ocupats amb els seus prohoms» (p. 105). Per la seva part, Vallverdú exposa, en una lletra a Viladot del 25 d'octubre de 1967, les cuites que suposava l'intent d'encetar un debat seriós sobre la implicació de la ciutat ponentina en la catalanitat, tot desarmant les derives «leridanistas», tal com s'havia temptat amb *Lleida, problema i realitat*. A Barcelona, el llibre havia estat molt ben rebut, mentre que a Lleida fou gairebé silencià. Vallverdú se sincerava sobre la magnitud de la comesa endegada: «Lleida és una gran reserva biològica però [...] és lluny de la maduració mental mínima que la presa de consciència del nostre moment històric i llur encadenament lògic i conseqüent al passat i al pervindre reclama. Per tant, anirem a remolc, com infants rebecs, bramant i baladrejant, acontentats i bufats de la nostra mitjanía, obedients al xiulet forani que ens manté dins el camí ral de la monotonia espiritual. I no obstant, la força primitiva hi és. Som encara la reserva, el diamant en brut del Principat. Noves generacions, però, aniran amollint la dura closca lleidatana» (p. 111). En un treball posterior (Vallverdú 1993) sistematitzaria la problemàtica de l'«escriptor perifèric», basant-se en la seva pròpia experiència: desconeixement de l'obra, difusió més limitada, cercles de relació reduïts, pressions polítiques, manca de lectors, estigma provincià, projecció migrada, etcètera. La seva conclusió resulta simptomàtica: «Ara com ara als perifèrics només ens resta el treball sostingut, la soledat envoltant, la confiança més profunda, íntima, que allò que fem val la pena, i el mirall quasi exclusiu de l'autocrítica» (Vallverdú 1993: 172).

Al capdavant, des de pressupòsits estètics diferents, tant Viladot com Vallverdú contribuïen *de dins estant* a obrir esclotxes i esbataran portes i finestres en la dura i resclosida realitat d'una Lleida tardofranquista que havia esborrat deliberadament les traces de la seva catalanitat i que maldava, amb penes i treballs, per desfer-se de la llosa de tants d'anys de dictadura. En una carta a Vallverdú, del 30 d'octubre de 1967 —pulcrament citada en nota pel curador del volum—, Pedrolo festejava la publicació de *Lleida, problema i realitat* i criticava la «conspiració del silenci» amb què havia estat rebut aquest assaig a la capital ponentina; al seu parer, caldrien «molts llibres, molts discursos, molts cops i molts anys» per sortir de la «mentida immensa» en què es trobaven abismats, de manera que no els tocava altre remei que perseverar «cadascú en el seu camp» (p. 115, nota 20).

La participació en la «segona renaixença» era plena de circumstàncies adverses per als qui, com Viladot i Vallverdú, escrivien des de Ponent, sense una sòlida tradició literària, ni una mínima infraestructura cultural, ni unes condicions polítiques, socials i geogràfiques favorables. Lleida era, llavors, en els confins de la terra, lluny de Barcelona i de l'Empordà. L'agramuntí s'hi referia amb humor en la carta del 16 de setembre de 1972, en la qual proposava d'inventar la «Internacional de les Comarques Lleidatanes»: «Recony que en som de bons! I els prohòmens del Pla de la Boqueria sense fer-se'n el ressò degut. Ospedreta si fòssim de l'Empordà! Però som de comarques secanes, de pa sec, de dones flàccides, de culs amb restrenyiment...» (p. 159). Acte seguit, en la carta de resposta del 19 de setembre de 1972, Vallverdú es mostrava satisfet per la seva feina de construcció duta a terme com a escriptor i activista cultural i la igualava amb la de Viladot, aquesta darrera feta tanmateix, en opinió seva, «amb més inspiració i camins més enlairats i lliures» (p. 163). Si des del «Pla de la Boqueria» no se'ls reconeixia prou, era perquè havien tingut l'atreviment de voler projectar-se tant a Lleida com a Barcelona, sense limitar-se a ser «glòries locals» ni bellugar «la cueta pels boccaccios de la massa-gran-Barcelona» (p. 163). Tant Vallverdú com Viladot tenien plena confiança que, des de Lleida, havien aconseguit erigir-se en capdavanters de la cultura catalana, «ara que és un fet clar i indiscutible la natural catalanitat de la cultura lleidatana», com afirmava l'agramuntí en la carta del 10 de novembre de 1972. El mateix Viladot ho reblava en la lletra del 8 de març de 1973: «sé que fem un servei a les comarques lleidatanes al sumar els nostres esforços en una escamesa comuna» (p. 176). Vallverdú hi aHudeix també en diverses missives —com la 52— en què manifesta la importància que els escriptors lleidatans puguin «contribuir que la gent d'aquí s'adoni que tot això de les lletres catalanes existeix» (p. 191). La seva feina com a escriptors ponentins era, comptes fets, doble: d'una banda, Lleida endins, de reconstrucció i conscienciació, i, de l'altra, Lleida enfora, de projecció i visibilitat.

Les iniciatives en què participava Vallverdú per tal de donar a conèixer la literatura de les Terres de Ponent eren convenientment lloades per Viladot, que les tenia per pluja benigna en temps de sequera. Així, posem per cas, arran de la publicació de *Lleida, vuit poetes* (1968), el d'Agramunt valorava la intel·ligència del pròleg, perquè demostrava que «per les comarques occidentals hi ha gent que pensa amb el cap» (p. 117). Aquesta antologia poètica, en què Viladot també gaudia d'un espai, juntament amb Pedrolo i altres ponentins, seria al seu parer «un testimoni de la poesia lleidatana a la segona renaixença» (p. 120). Un altre exemple: la publicació de «Catalunya-Visió», una sèrie de volums dirigida per Oriol Vergés i adreçada a un públic general, que proposava de presentar el país «des d'un angle gràfic, interpretat, però, tant per les imatges com pels comentaris» (Vallverdú i Sirera 1968: 9), és molt ben acollida per Viladot: «Crec que forma part de la mena de llibres que jo entenc que s'han de fer avui: llibres que entrin pels ulls, on la literatura hi sigui en el punt que calgui. Bellíssim llibre de gran poder comunicatiu. Llibre ràpid, de cop d'ull i de cop d'enteniment» (p. 118). Viladot també trobà tot un encert l'aparició de *Proses de Ponent* (1970) de Vallverdú, finalista del premi Josep Pla de 1969, que, com Pedrolo, creia «molt més important que qualsevol novel·la» i que tenia punts d'afinitat amb la seva pròpia escriptura: «És un llibre —per raó dels llibres [que] jo he escrit fins ara— amb el qual combrego ben a gust. La nostra terra, amic! I la seva gent! I homes com tu que van fent la seva cultura! Així és com es fa el País» (p. 155). Vallverdú no estalvià tampoc les floretes a Viladot: «ara ets el millor escriptor de les terres de ponent, [...] superes en Pedrolo en manipulació humana i en llenguatge» (p. 212) o, bo i remarcant el caràcter revulsiu de la seva obra, «passaràs a la posteritat i al Llibre Guinness de Rècords per les

envestides dels ultraconservadors i pudibunds pudorosos i pudents degut als teus escrits: ni Voltaire en els seus millors moments no aconseguí de suscitar tanta d'indignació santa i excomunicacions tan acerrades» (p. 236).

Un altre eix d'interès de l'epistolari entre Vallverdú i Viladot és la concreció de les seves respectives poètiques i la destil·lació gradual d'un corpus literari que, en tots dos casos, augmentava a bon ritme de creació i reconeixement. Vallverdú ironitza sobre el fet que la seva casagració a la literatura infantil i juvenil el pugui convertir en «una mena de pàllid Folch i Torres» (p. 86). I a fe que èxits editorials com *Rovelló* (1969) consolidaren la seva popularitat en aquest àmbit, a risc d'eclipsar la resta de la seva obra. Viladot, en contrapartida, insisteix que no vol «fer literatura», sinó obrir camins nous. A propòsit de *La gent i el vent* (1967), per exemple, reconeix que es proposa d'«esbotzar tot un món per a deixar sortir el que sota seu hi ha de veritat entranyablement humana: l'home i la llengua» (p. 99). O, amb motiu dels entrebancs amb la censura franquista d'*Entre opus i opus* (1972), argumenta amb sornegueria: «el que fem és bo, ja que, com a conseqüència lògica, ens fa veure que el que fem nosaltres és oposat al quietisme: és el moviment, l'acció, la dinàmica...» (p. 166). En altres missives, Viladot insisteix en els problemes que el conjunt de la seva obra té amb la censura —especialment alguns títols com *La cendra* (1972)— o la dificultat de projectar-la, per la seva originalitat i singularitat, en els circuits literaris.

Altrament, les cartes de Viladot expressen amb més vehemència que no pas les de Vallverdú la seva iconoclastia política dins d'una catalanitat irreductible que compartia amb el seu corresponsal. En la lletra a Vallverdú del 2 de gener de 1969, l'autor de *Temps d'estrena* manifestava amb to sarcàstic la seva estupefacció perquè els del «Pla de la Boqueria» es proposaven de premiar Baltasar Porcel: «és curiós que, en aquest moment de cultura *anormal*, perdó, vull dir no-normal, encara ens permetem de premiar el bilingüisme per tal de contribuir més a la no-normalitat i al pa-sucata-amb-oli de la nostra petita, sulla, eixorca, desgraciada, pollosa, merda cultural... (Espriu i Roda dixit)» (p. 125). Després d'un viatge estival a Escandinàvia, en la missiva del 3 de novembre de 1969, Viladot es lamentava que els catalans haurien pogut emular Dinamarca i es preguntava retòricament: «Per què nosaltres no hem pogut ser un país europeu petit i ben arregladet amb hippis, electrònica, amb més canals que el de l'Urgell i molta més llibertat, o, per dir-ho clar, amb una mica de llibertat? Per què en el nostre país tot el que soni a llibertat ha de ser considerat un enemic del poble?» (p. 129). Contrari al provincianisme i al sucursalisme, coincidia amb Pedrolo que «a aquest país nostre les troballes només es tenen en compte quan vénen de fora» (p. 152). D'altra banda, anticomunista convençut com era, Viladot no s'està de criticar que Edicions 62 aposti per l'obra de Teresa Pàmies i pel comunisme de saló: «Si alguna cosa m'irrita en política són aquests carallots que es passen l'estona fent allò que no els deixarien fer en un país comunista: viure com uns burgesos. [...] la literatura catalana entesa com una militància té sentit, i no el té la militància comunista» (p. 195). Contràriament, home de consens i de pau, Vallverdú defugia les polèmiques i es mostrava més conciliador i partidari dels avenços públics i institucionals per guanyar tant de terreny com fos possible per a la cultura catalana. Una actitud que contrasta vivament amb la ironia mordaça viladotiana: «De les institucions només n'espero esqueles funeràries», escriu el 2 de novembre de 1983.

En definitiva, l'epistolari entre Vallverdú i Viladot, editat per l'activa Càtedra Màrius Torres, no tan sols permet conèixer de prop —en el reialme de la confiança i de l'amistat— dos dels grans escriptors de les Terres de Ponent, sinó que sobretot dibuixa una xarxa de relacions i de reivindicació d'un espai literari en les lletres catalanes contemporànies que mereix molta més atenció i reconeixement dels centres de poder cultural. Vallverdú i Viladot encarnen com a escriptors compromesos amb el país i la seva gent les enormes dificultats que tingueren des de Lleida i el seu *hinterland* per visibilitzar l'aportació occidental a la cultura catalana en un temps difícil de resistència política i represa cultural. La ironia i l'humor esmoladíssims de tots dos interlocutors contribueixen a fer molt llegidora i incitant aquesta correspondència, tan ben prologada i anotada per Veny-Mesquida, que es fonamenta en una rigorosa recerca bibliogràfica i hemerogràfica i té en compte fins al mínim detall per contextualitzar millor les cartes i fer-les entenedores per al lector. Les missives que s'intercanviaren tots dos, escrites a rajaploma i salpebrades de complicitat, testimonien l'evolució de la seva trajectòria literària, la manera de conce-

bre l'escriptura, la poètica que els guia i, entre altres aspectes, la seva catalanitat indefallent. Revelen també que la lluita compartida per situar Lleida en el mapa literari donà bons fruits, com el seu mateix llegat evidència, però que molts dels factors que ho dificultaven persisteixen i que, per tant, encara hi ha molt de camp per córrer.

Francesc FOGUET I BOREU
Universitat Autònoma de Barcelona

Bibliografia

- JÒDAR, Julià de (2022): «La lliçó de Barcelona», *Vilaweb*, 26 de juliol. En línia: <<https://www.vilaweb.cat/noticies/llico-barcelona-julia-jodar/>>. [Consulta: 29 d'agost de 2022.]
- LLADONOSA, Josep *et al.* (1967): *Lleida, problema i realitat*. Barcelona: Edicions 62.
- VALLVERDÚ, Josep (1993): *Entrada lliure*. Lleida: Pagès Editors.
- VALLVERDÚ, Josep / SIRERA, Ton (1968): *Catalunya Visió. La Segarra / El Segrià / La Noguera / La Llitera / El Baix Cinca*. Barcelona: Tàber.